

श्लोक-५

स्वदृष्यगुणपर्याय, यथा चर्वा परादन्वया

वति दत्तात्मसंनुचि, मुचिद्वानस्थितिर्मुनेः

५-५

शंका: स्वदृष्य = योत्तानुं आत्मदृष्य, स्वगुण = आत्माना गुणानां
स्वपर्याय = योत्तानो पर्याय, यथा = चर्वा, चर्वा = प्रत्येक
दत्त + आत्म + संनुचिम् = आत्माने संतोष आपनारी

श्लोकार्थ: योत्ताना दृष्य-गुण-पर्यायमां चरुति (चर्वा)
श्लोक ही परदृष्य-गुण-पर्यायमां चरुति श्लोक (प्रत्येक)
नहीं. या प्रमात्रो आत्माने संतोष आपनारी तदा संश्लेष
अने रसस्यन्तुत शानमात्रमां न चर्वा री स्थिति मुनिनी
लोक ही.

भावार्थ: हे मुनि ! तारा मारे तें समस्तज्ञाननुं रसस्य शुं
प्राप्त तर्कुं ?

या आत्मानो नो योत्तानुं कल्याण करुं लोक एते अन्म-
वरा-मृत्यु-कारो दुःखोमांही सदा काण मारे मुक्ति न प्राप्त
तर्कु लोक तो शुद्ध आत्म स्वरूपनी प्राप्ति तर्कु न नयेमां.
संसारो जपनमां तो काळे एते काळे या दुःखो ररहेता न ही
नेही शुद्ध आत्मस्वरूप प्राप्त तर्वा मारे " स्वदृष्यमां,
स्वगुणमां एते स्वपर्यायमां समलाना तर्की काण श्लोकतम
मार्ग ही.

शंका: स्वदृष्य - स्वगुण एते स्वपर्याय तोमे तर्वाय ?

समाधान: प्रत्येक दृष्यमां गुण एते पर्याय लोक न.

दृष्यनी साथ कायम ररे ते गुण करवाय.

कारंवा र उच्यन्ते धार एते नाश धार ते पर्याय तर्वाय.

शुद्ध आत्मा ते स्वदृष्य तर्वाय.

અનંત+૧૦૨ શુદ્ધ શુદ્ધ આત્મ દૃષ્ય સાથે રહેનાર

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વગેરે સ્વગુણ કહેવાય. રહો

જ્ઞાનની તરતમની (આંધુ-વધારે જ્ઞાન) તે દૃષ્યમાં અને ગુણમાં બંનેમાં

દેખીને ગુણનો આધાર દૃષ્ય અને પદાર્થનો આધાર દૃષ્ય અને ગુણ

પરદૃષ્ય, પરગુણ અને પરપદાર્થમાં એટલેકે પરમાં કરવે

અનંત+૧૦૨ના પરિભ્રમણમાં સંતોષ પામ્યો નહીં. પરદૃષ્ય-ગુણ-પદાર્થમાં

આસક્તિ મિલ્યા હો મારે તું લ્યજ છે. યાચ ધીન્દ્રયાને વિષયોમાં તું રાગ ન કર.

હો આત્મન ! તું તારામાં જ પરિહૃતિ કર. તું શુદ્ધ આત્મદૃષ્ય હો.

તું તારા જ ગુણોમાં ... જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમાં લીન બની જા.

તું તારી વર્તમાન અવસ્થામાં અને ત્રહાય કાળની અવસ્થાઓમાં દૃષ્ટા બન, તારા ત્રૈકાલિક પદાર્થો ત્યશુદ્ધ હો.

મુનિજું દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રેક મિશ્રન અસ્તિત્વ જ નહીં, એમ

નિશ્ચય તરીને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમય આત્મામાં જ મુનિએ

લીનતા તરવી તે મુનિભવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય હો.

લેણ-૬ :

અસ્ત યદ્ ગ્નિયમિદ્ જ્ઞાનમ, કિં ચિત્રીઃ તન્ત્રચન્ત્રણીઃ
પ્રદોષાઃ ક્ષીયત્યુચ્યન્તે, નમોદેવ્ય દૃષ્ટરેવ ચન્ (૫-૬)

શબ્દાર્થ : ચિત્રીઃ = બુદ્ધાબુદ્ધા, તન્ત્ર = વિદ્યાઓ, શાસ્ત્રી
પ્રદોષાઃ = દોષકોની, નમઃ આદેવ્યઃ = અંદાસરનો નાશ કરનારી દૃષ્ટ

લેણકાર્થ : જો ગ્નિયમિદ્ ઉચ્ચન દેવ્યું જ્ઞાન હો તો અન્ય
પ્રકારન્ય શાસ્ત્રના બંધનોનું શું કામ છે? જો અંદાસરનો નાશ
કરનારી દૃષ્ટ હો તો દોષકોની શું અર છે?

ભાવાર્થ :

આત્મામાં રહેલી મોરની ગ્નિય ભેદાલ નય અને
જ્ઞાન પ્રગટ થઈ નય તો શાસ્ત્રોની શરૂ અર ?
અથ જ પ્રજ્ઞા ભાગા દાય છે.

ગ્નિયમિદે મારે તથા પ્રસરનું જ્ઞાન અરૂરી હો. ? અને
ગ્નિયમિદે ત્યારે આત્મા તરૂ શિક્ષે ?
પ્રથમ પ્રથમના સમાધાન મારે જ્ઞાનના તરૂ પ્રકાર
સમાપ્ત લખવો.

(૧) વિષય પ્રતિભાસ જ્ઞાન :

આ જ્ઞાન મિથ્યાત્વની શરૂરીમાં જ હોય. યાંચ વચ્ચિદ્રયોના
વિષયો પ્રત્યે રુચિ હોય. ત્યાગ કરે, કષ્ટ સહન તરૂ
પણ ^{માત્રમાત્ર} ગુણો પ્રત્યે રુચિ જ ન દાય. આ જ્ઞાનને
વિષય પ્રતિભાસ જ્ઞાન કહેવાય છે.

(૨) આત્મ પરિણામિત જ્ઞાન :

અંધ ગુણોસ્થાનકે આવડો
નય હોય. તેને આત્માના ગુણોને અનુભવવાની રુચિ
હોય. તે ગ્નિયમિદે કરીને આત્મા છે. સર્વદા નો સંપૂર્ણ
સ્વીકાર ત્યારે હોય. આ જ્ઞાનને આત્મપરિણામિત જ્ઞાન કહેવો.

(૩) લઘુ સંવેદન જ્ઞાન: આ જ્ઞાન આત્માના ગુણોને અનુભવ્ય રૂપે છે. જે મુનિભગવાંતોને જ હોઈ શકે.

શંકા જ્ઞાનનું કાર્ય શું ?

સંબંધન નિશ્ચય નરે જે આત્માએ પોતાની વિભાવ-
દશા માં જે અરકીને સ્વભાવદશામાં આવ્યું.
વ્યવહાર નરે જે તે પાપસ્થાનનો અરક્યું.

જે જ્ઞાનથી પોતાના સ્વભાવ અને વિભાવની ખબર પડે તે આત્મજ્ઞાન, વાસ્તવિક જ્ઞાન છે. ત્રંધિભેદ દેવાથી જે જ્ઞાન કાયદો તે કવળજ્ઞાનનું બેજ છે.

શંકા: કેવો આત્મા ત્રંધિભેદ કરી શકે ? શરત
ત્રંધિભેદ દેવા માટે કઈ શરતો છે ?

સંબંધન: જે આત્મા નીચેની ત્રણ શરતો પૂરી કરે તે ત્રંધિભેદ કરી શકે.

- (૧) આત્મા ભેગ્ય હોય.
- (૨) આત્માના સંસાર પરમુખ્યનો કાળ માત્ર અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તિ જાતી હોય
- (૩) જલ (આત્મા) પર્યાપ્ત સંજી અંચેન્દ્રિય હોય.

મિલ્યાત્વ ગુણકાણે આત્મતત્ત્વના સ્પર્શ વિનાનું જ્ઞાન છે તે વિષયપ્રતિભાસ લોકાક્રી ભવને ઉપશરક દેનું નથી. આગળ વધતી અપૂર્વકરણ દ્વારા સગ રૂપની ગ્રંથિનો ભેદ દેવાક ઉપજ્ઞ વ્યક્તિ જ્ઞાન સંધા ગુણકાણે સમ્યાત્વ અપાવેલો.

ગ્રંથિભેદ દેવા પછી સમ્યાત્વની ભૂમિકા ઉપર રહ્યા આત્મામાં વિષય - પ્રતિભાસ જ્ઞાન રકી શકનું નથી. અંતરેકે લોકે તે જ્ઞાનની દૃષ્ટિકે પુચ્છેલો. આત્મા મારે શું રિતરત્વે? અને શું અરિતરત્વે હો? તેનું તેને ભાન કાય છે. જગતનું તથા કેપ, કોષ રસ, તથા ગંધ, તથા સ્પર્શ કે કોષ શબ્દ આપણી સામે આવે ત્યારે આ મારા આત્માને રિતકારી હો કે અરિતકારી? સંધે વિવેક કરવાની તૃણને આપણને હસ્તગત દેવ તથા તે તત્ત્વપરિણામિ અને ભેદ સ્પર્શની પ્રાપ્તિ દૂર નથી.

અંતરેકે આત્મપરિણામિ મત જ્ઞાન (ગ્રંથિભેદકે ઉપજ્ઞ ભવેનું જ્ઞાન) પ્રાપ્ત દેવ તથા તે પછી ભવિધ પ્રથરના શાસ્ત્રોનું શું પ્રયોગન છે? જા દૃષ્ટિકે જ અંધતરનો જગશ તરનારી પ્રાપ્ત દેવલો તે કોષકની શી જરૂર? સમ્યાદર્શન આવ પછી આત્મા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળમાં મોક્ષે જવ શકે પછી જ આત્મા સમ્યાદર્શન રકાવી રાખે તે કોષે ભવમાં પછી મોક્ષ પ્રાપ્ત દેવ શકે, સમ્યાદર્શન આવે અંતરે ભવમાં સમ્યાત્મમાર્ગે શરૂઆત કાય.

મનુષ્યભવમાં સ. દર્શન સાધે મૃત્યુ પામે તે દેવલોકમાં જ જાય અને દેવના ભવમાં સ. દર્શન લાય તે મનુષ્ય ભવ જ મળી જાે ભેદજ્ઞાન લાય લાય તે તેનાકા જ આત્મારત કાય છે; અને ઉભા મંત્ર-તંત્રની તથા જ જરૂર નથી.

લેઠો ૭ - ૭

મિથ્યાત્વ શીલ પદ્ધતિ, જ્ઞાન દર્શન શીલમિત્ત:

નિર્ભય: શક્તિ, યોગ, જન્મ-મૃત્યુ-જનન-મૃત્યુ (૫-૭)

શબ્દાર્થ: શીલ = પર્વત, પદ્ધતિ = પાંખો, શિલ્પ = હોદ્દાવાર, દર્શનમિત્ત = વજ્ર
જન્મ-મૃત્યુ-જનન-મૃત્યુ = જન્મ + મૃત્યુ + જનન + મૃત્યુ, શક્તિ = શક્તિ

લેઠો ૭: મિથ્યાત્વમાંથી પર્વતની જે પાંખોની
હોદ્દાવાર કરવા માટે જ્ઞાનરૂપ (સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ) વજ્ર વડે શીલમિત્ત
નિર્ભય યોગ શક્તિ મહારાજની જેમ જ્ઞાનરૂપ મૃત્યુવનમાં
મુખ સ્વપ્ન કરે.

ભાષ્ય:

જે મુનિનું જ્ઞાન રક્ષિત (સ. દર્શન, સ. જ્ઞાન, સ. યોગ) ની સાધનામાં લયલીન છે તેવા મુનિ નિર્ભય છે.

શંકા: મુનિને નિર્ભય કેમ કહી ?

સમાધાન: વિંસા, જૂઠ, ચોરી, યજ્ઞ વગેરે દોષોનું કારણ નથી.

દેન-દાન્ય વગેરે નવ પ્રકારના જાણી પરિગ્રહ ન કરવાથી માત્રું લુંટાઈ જશે, ચોરાઈ જશે, કાપ લઈ જશે તેવો ભય નથી, તેમજ આત્માના ગુણોનો જ્ઞાન માણવા, આત્મારૂપ મૃત્યુવનમાં વિચરે છે.

આ યોગી કો છે ? મિથ્યાત્વ રૂપ પર્વતની જે પાંખોની હોદ્દાવાર વજ્ર નામના જ્ઞાનરૂપ શક્તિ શીલે છે. લોકોડિન સર્વ હોદ્દા મૂલ્યમાં પર્વતને પદની જેમ જે પાંખો વતી તેજ પર્વત ઉડતા રત્ન અને લોકો ભય પામતા રતા. લોકોએ તપ-જપ તરીકે શક્તિ મહારાજનો પ્રસ્થાન તરીકે અને કૃતિયાદ તરીકે આવા માટે પર્વત આકાશમાં ઉડાડ કરે અને જે નીચે પડે તો જામે મરી જાય. આ સાંભળીને શક્તિ મહારાજને પોતાના

વળ માટેના શિક્ષણ વડે પર્વતની બંને પાંખો હેલ નાંખી,
 ત્યારે પર્વતો ભૂમિ ઉપર કાયમ માટે સ્થિર હવ ગયા છે.

ગ્રંથિકારકો આ લોકવાયકાનો આદાર લઈને આ સ્થાનમાં
 કરેલો જો કે ભવમાં "મિથ્યાત્વ" એ મોટો પર્વત છે
 તેમજ તેમાં "રાગ અને દ્વેષ" જે પર્વતની બે પાંખો છે,
મુનિઓ સર્વેશ કથિત જ્ઞાનરૂપી વળ વડે મિથ્યાત્વ રૂપી
પર્વતની રાગ-દ્વેષ રૂપી બે પાંખો કાપી નાંખી છે.

મિથ્યાત્વ જ્ઞાનના કારણે મારો આત્મા જો મારો, એવી
 ગુણસંપત્તિ મારી જો સિવાય જ્ઞાનમાં મારું કંઈ નથી
 આવતો મિથ્યાત્વ યાત્રીને કરી લીધેલો મારો નિર્ભય છે.
 મુનિ નિર્ભય રાવાઈ અને કાંઈ પારગ્રહ ન રાવાઈ
 "નિર્ગંધ" કરવાય છે. આવા મુનિ સ્વગુણોના
 જ્ઞાનમાં મસ્ત રહેલો. ગુણોના અભાવના જ્ઞાનરૂપી
 નંદનવનમાં મઠી કરેલો.

લોક-૮

પીયૂષમસમુદ્રીત્યં, રસાલનમનોક્ષદમ્
અનન્યાપોક્ષમૌલ્યવર્ષં, જ્ઞાનમાતુર્મનીષિણ્ણઃ (૫-૮)

શબ્દાર્થ: પીયૂષ = અમૃત, અનોક્ષદમ્ = અોક્ષદ વિનાનું
અનન્યાપોક્ષમૌલ્યવર્ષં = અનન્યા + અપોક્ષમ્ + અૌલ્યવર્ષં = અપોક્ષ
વગરનું અૌલ્યવર્ષં, જ્ઞાનમાતુર્મનીષિણ્ણ = જ્ઞાનમ્ + માતુર્ + મનીષિણ્ણઃ =
બંધતો (મલકિઓ) જ્ઞાનને આપું તરહો.

લોકાર્થ:

આત્મદશાના જ્ઞાનની મરહિ પુરુષો આપું કરહો -
સમુદ્ર વિના ઉત્પન્ન થયેલું અમૃત હો. અોક્ષદ વિનાનું
રસાયણ હો અને પરપદાર્થોની અપેક્ષા વિનાનું અૌલ્યવર્ષં હો.
નોંધવર્તી: આ ત્રણ ઉપમાઓ આપીને આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન તરહું
વિશિષ્ટ હો તે આ લોકોમાં પ્રોત્સાહનો કરહો.

(૧) લોકવાયકા અર્થે હોજી દેવો અને દાનવાઓ સાથે મળીને
મેરૂપર્વતનો રવંધો (મંદાન) બનાવીને અને શેષનાગનું
દોરડું બનાવીને સમુદ્રને વલોવ્યા. તેમાં જે વિષ નીત્યું
તે મરાદેવ પીધું. તેજી તેમનો કંઈ કાળો (નીલ) થઈ ગયો.
તેઓ નીલકંઠ મરાદેવે કરવોયા અને જે અમૃત નીત્યું તે
દેવોએ પીધું. તેજી દેવો અમર કરવોયા. આમ સમુદ્રમંથન
કર્તા વિના અમૃતની પ્રાપ્તિ હતી નહીં.

આમ જ્ઞાનરૂપી અમૃત અર્થે હોજી જે સમુદ્ર મંથન વિના
વિભવદશાના ત્યાગાધૂર્લક, ગુરૂગરહી અભ્યાસ તરવામાં આવે
તો મળી શકેહી.

(૨) બુદી બુદી મનની દલ્હી અોક્ષદિઓ પ્રતિભાસર
ઓગી તરવાજી રસાયણ બનેહી ને. વાપરવાજી શરીર
મનપૂત અને સુંદર બનેહી. આમ જ્ઞાનરૂપી રસાયણ

તેમને જે જે મળવામાં કોઈપણ સૌંદર્ય તેમને પડતું નથી, તેમની પાસે લૌકિક રસાયણો જે રોગો ન નિવારણ શકાય તેવા સર્વ રોગોની મુક્તિ માટે તેમને જ્ઞાનરૂપ રસાયણ છે. બ્રહ્મ, જ્ઞાન, અને મૃત્યુનું સર્વથા નિવારણ તરતે તેમને આ રસાયણ છે જેમાં કોઈ સૌંદર્યો લેવા પડતા નથી, આ લોકો-નર રસાયણ છે.

(૩) રામનું, ચક્રવર્તીનું કે વર્ણ મહારામનું સૌંદર્ય રાધે તેમાં લાક્ષ-દાંડા-રથ - ઘન - અલંકાર વગેરે પરપદાર્થોની અપેક્ષા રાધે છે.

જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માનું સૌંદર્ય સ્વભાવિત છે, સરજીવ અને અનુત્તમ છે. કોઈપણ પરપદાર્થની અપેક્ષા વિનાનું પરમ સૌંદર્ય છે.

સમુદ્રમાં જે ઉત્કળ દેવેનું 'અમૃત' મનુષ્યને મૃત્યુથી બચાવે શક્તું નથી. જ્ઞાનરૂપ અમૃત મનુષ્યને અમર બનાવે શકે છે. સૌંદર્યથી બનાવેલું રસાયણ મનુષ્યને બાધ અને પૃથ્વાવસ્થાથી બચાવે શકતું નથી. જ્ઞાનરૂપ રસાયણ બધને અનંત ચોખ્ખા આવી શકે છે. લાક્ષ, દાંડા અને સોના-ચાંદીનું સૌંદર્ય બધને નિર્ભય બનાવે શકતું નથી. જ્ઞાનરૂપ સૌંદર્ય બધને નિર્ભય બનાવે છે.

માનવબધને તે જ્ઞાનામૃત, જ્ઞાન રસાયણ અને જ્ઞાનસૌંદર્ય પ્રાપ્તિ તરીકે ઉચ્ચત બનાવવાનું છે અને તે સ્પૃહા કરવાની છે. આમ જ્ઞાન પ્રગટીને આત્મામાંથી, પ્રગટાવવાના સાધનો છે એવું, ગુરુ અને ઈશ્વરની સાધના.

એવું, ગુરુ અને ઈશ્વરની ઉપાસના દ્વારા જે આત્મામાંથી જ્ઞાન-અમૃત, જ્ઞાન-રસાયણ, અને જ્ઞાન-સૌંદર્ય પ્રગટી છે. તેમની આત્મા પરમ નૃપ બને છે, પરમ આરોગ્ય પ્રાપ્તિ તરતે અને પરમ સૌંદર્ય પ્રગટાવે છે.